

M. CSÁSZÁR Zs. (szerk.):

Magyarország és a Balkán. Balkán füzetek – Különszám I–II.

PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja. Pécs, 2009. 313 p.

A Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja fennállásának tizedik évfordulóját ünnepelte 2009-ben. Túlzás nélkül állítható, hogy a – magyar Balkán-kutatás zászlóshajójává váló – pécsi műhely „Balkán füzetek” című periodikája az elmúlt évek során kötelező irodalomká érett a térség társadalmi-gazdasági kérdéseivel foglalkozó kutatók, ill. az ezerarcú félsziget iránt érdeklődő olvasók számára egyaránt. A korábban tematikus jellegű, zömmel országtanulmányokat felvonultató sorozat 2009-ben egy 33 publikációt tartalmazó, 313 oldalas, két kötetben megjelenő különszámmal egészült ki, melynek elkészítésében a PTE FI KMBTK mellett a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum (HIM HIM) munkatársai és más tudományterületek jeles képviselői is szerepet vállaltak. Az első kötet a – karnyújtásnyira fekvő, mégis megkapóan keleties hangulatú – Balkán-félsziget történeti, politikai és társadalmi viszonyaival, a második pedig a magyar-balkáni kapcsolatokkal foglalkozik történelmi és jelenkori metszetben.

A különszám egy figyelemre méltó írással indul: *Slobodan S. Pajović* szerb szerző esszé-szerű írásában a Balkán helyét vizsgálja Európában, különösen annak Közép-Európához viszonyított pozícióját. *Szilárd István* személyes tapasztalataira támaszkodva ismerteti a nemzetközi egészségügyi segélyprogramok sikereit és kudarcait Koszovóban, rávilágítva modern korunk azon „abszurdnak tűnő igényére”, miszerint egy humanitárius katasztrófa után olykor „nem gyakorló orvosokra, hanem orvos menedzserekre van sürgős szükség”. Különös figyelmet érdemel két hadtudományi szakember, *Siposné Kecskeméthy Klára* és *Nagy Miklós Mihály* tanulmánya is. Előbbi szerző – a NATO partnerségi politikáját és a Balkán geopolitikai helyzetét értékelve – arra a következtetésre jut, hogy Szerbia nélkül elképzelhetetlen a Balkán-félsziget hosszú távú stabilitása, így a NATO-nak „elemi érdeke” Szerbia mielőbbi integrálása. Utóbbi egy nyolcvan évvel ezelőtt napvilágot látott, ám azóta a feledés homályába vesztett geopolitikai atlasz figyelemreméltó, részben ma is helytálló következtetéseire hívja fel a figyelmet. *Jakus János* tanulmánya egy látványos katonai bravúr, a Horvát Hadsereg 1995-ös felszabadító hadműveleteinek sikerét, ill. annak lehetséges okait kutatja. Egy igen izgalmas és – első hallásra merésznek tűnő – összehasonlításból megtudhatjuk, milyen történelmi és jelenkori párhuzamok fedezhetők fel Közép-Ázsia és a Balkán-félsziget geopolitikai helyzete között (*Makai Zoltán*). Tekintélyes terjedelmű, összesen 23 oldalas elemzést olvashatunk Macedónia etnikai viszonyairól, ill. kisebbségvédelmi modelljéről (*Póka Ferenc*), valamint a közép-balkáni állam kül- és biztonságpolitikájáról (*Háry Szabolcs*).

Klasszikus etnikai földrajzi tanulmányként értékelhető *Kókai Sándor* Temesi-Bánság, ill. *Kőszegi Margit* Bulgáriával foglalkozó publikációja. Míg előbbi lépésről lépésre végigköveti a nemzetiségi szerkezet átalakulását 1718-tól napjainkig, addig utóbbi egyértelműen a XX. század változásaira és az ezredforduló etnikai viszonyaira fókuszál. *Végh Andor* a XV. század utáni horvát-szerb etnikai kontaktzóna permanens metamorfózisát, *Reményi Péter* pedig – már statisztikai alapokra épülő számításokkal – az etnikai homogenizáció térbeli aspektusait elemzi a posztjugoszláv köztársaságok területén (az 1990-es évekre koncentrálna). *Kolutáczy Andrea* egy független kutatócsoport kérdőíves felmérése alapján a mai Bosznia-Hercegovina vallással kapcsolatos attitűdjeit jellemzi. Következtetése egy szerre reményt keltőek és aggasztóak: bár a lakosság többsége elviekben nagyfokú toleranciát mutat az eltérő vallásúakkal szemben, a gyakorlatban inkább az óvatosság, a bizalmatlanság, és a zárkózottság jellemzi magatartásukat.

M. Császár Zsuzsa egy mindmáig tabuként kezelt téma, a cigányság oktatásának kérdéskörét feszegeti, és romániai, valamint bulgáriai példán keresztül bizonyítja: az elmúlt

évek kormányzati intézkedései csupán erőltetn szörnpróbalgatásnak bizonyultak, a délkelet-európai romák helyzete továbbra is kilátástalannak tünik. Hiánypótlónak tekinthető a Magyarországon alig-alig ismert, sőt, a szakirodalom számára is „elfeledett” balkáni népcsoport, a vlachok (vagy cincárok) etnogenezisével foglalkozó tanulmány (*Kitanics Máté*). *Sitányi László* és *Fodor Ágnes* egy bolgár ökoturisztikai klaszter létrehozásának körülményeit mutatja be; az előzőktől kissé eltérő, elsősorban közgazdaságtudományi megközelítésben. Megtudhatjuk továbbá, hogy miért és hogyan borította kis híján lángba a Közel-Keletet a víz, azaz milyen gazdasági-politikai konfliktusforrást jelent a Tigrisen és Eufráteszen épülő török vízerőműrendszer, az ún. „Délkelet-Anatóliai Projekt” (*Vati Tamás*).

A második kötetben két szerző is publikált: *Edita Stojić-Karanović* a magyar-szerb határon átnyúló kapcsolatokról ír, *Vesna Aleksić* pedig a Jugoszláv Királyságban tért hódító magyar tőke jelentőségéről értekezik. *Pap Norbert* és *Hajdú Zoltán* a lassacskán közhellyé degradálódó, és az utca embere számára többnyire üresnek ható „Pécs, a Balkán kapuja” szlogen létjogosultságát veszi górcső alá. Előbbi szerző – a város regionális központi szerepét elemelve és annak orientális értékeit felsorolva – kiemeli: Pécs gazdasági téren aligha, a kulturális-oktatási profilját kihasználva viszont jó eséllyel pályázhat a Balkán-félsziget és hazánk közti közvetítő szerepre. Hajdú Zoltán tanulmánya világossá teszi, hogy bár földrajzilag Pécsot soha nem lehetett a Balkán kapujának tekinteni, a település „változó geopolitikai helyzeténél fogva történetében mindig rendelkezett egyfajta déli irányulttsággal”. Az államszocializmusban előbb hermetikusan lezárt, majd fokozatosan permeabilissá váló déli határszakasz megnyílásával (a határizmizeti struktúra múltjáról és jelenéről *Suba János* ír) napjainkban Pécs számára minden lehetőség adott egy új déli kapcsolatrendszer kiépítéséhez. Nagyrészt a városon múlik tehát, hogy képes lesz-e kapuként nyílni a Balkán felé, vagy – akár az EKF kudarca esetén – egy sajátos „új vakablak” szituáció formálódik. *Laki Ildikó* fel-, majd elveti meghökkentőnek tünő gondolatát, miszerint Baja városa a közeljövőben a Balkán kulturális kapujává válhatna.

Csüllög Gábor két szomszédos, ám teljesen más térszerkezettel bíró területi egység, a Kárpát-medence és a Nyugat-Balkán történeti kapcsolatait kutatja. Gulyás László véleményét osztva megállapítja, hogy a történelmileg nagyrészt egységes Kárpát-medencei, és a szétagolt, mozaikos nyugat-balkáni térstruktúra „etnikai, gazdasági és áramlási folyamataiban” általában illeszkedett egymáshoz; „vallási, kulturális és politikai folyamataiban” azonban gyakoriak voltak az összeütközések.

Rendkívül érdekesnek és értékesnek ítélem a Magyarország déli külkapcsolatait elemző tanulmányokat. Előbb *Sajti Enikő* vizsgálja egy különös „igazodási kényszer” politikai körülményeit (a vádlottak padjára ültetett Magyarország, ill. a diadalittas Jugoszlávia második világháború utáni közeledését), majd *Varga Imre* szarajevói nagykövet értékeli hazánk és Bosznia-Hercegovina külkapcsolati viszonyait. Egész más szemlélettel (a kutató geográfus perspektívájából) tekint témájára *Bali Lóránt*, aki a horvát-magyar politikai kapcsolatok térbeli aspektusairól értekezik, ill. *Pámer Zoltán* (külkapcsolati csoportvezető), aki a dél-dunántúli régió és a horvát önkormányzati középszintek területfejlesztési kapcsolatairól ír. *Makkai Béla* történész a régi magyar sajtó románság- és Balkán-képét jellemzi. Keserűen vonja le konzekvenciáját: ha az első világháború előtti magyar politika egy kis figyelmet is szentelt volna a – „balkáni viszonyokról és mentalitásról közvetlen tapasztalatot szerzett” – bukaresti magyar sajtóorgánumnak, azok útmutatást jelentő látletelei hozzájárulhattak volna egy felkészültebb és hatékonyabb balkáni külpolitika megfogalmazásához. Figyelemreméltó továbbá mind a magyarországi bolgárság XVIII–XX. századi migrációját (*Miklós Péter*), mind az 1889–1910 közötti időszak erdélyi telepítési politikáját (*László Mária-László Antal*) bemutató írás.

Lakotár Katalin a mentális tér tudati leképeződésének termékeit, az ún. kognitív térképeket elemzi a dél-dunántúli középiskolai tanulók Balkán-képe kapcsán. Kutatásából kiderül, hogy a diákok elsősorban a személyes és az ismerősök által közvetített tapasztalatok, ill. a sztereotípiák

makacs bebetonozódása alapján alkotnak véleményt a Balkán államairól (lásd: Horvátország prioritása, Albánia és Szerbia merev elutasítása). A Balkánhoz ugyan csak áttételesen van köze, mégis üdítő színfoltot jelent *Békési László* „Cirill betűk Magyarországon 2008-ban – avagy a szó elszáll, az írás megmarad?” c. formabontó, ugyanakkor gondolatébresztő eszme-futtatása.

A „Balkán füzetek” periodika különszámának legfőbb erénye a sokszínűsége, amely nemcsak a felsorolt tanulmányok rövid összefoglalójából, hanem már a szerzők névsorából is egyértelműen látszik. A kötet elkészítése során geográfusok, történészek, hadtudományi szakemberek ugyanúgy tollat ragadtak, mint közgazdászok, szociológusok vagy éppen külföldön (Macedóniában és Bosznia-Hercegovinában) tevékenykedő nagykövetek. Újfent bizonyítást nyert tehát, hogy a Balkán-kutatás interdiszciplináris kutatási terület, amely lényegénél fogva a különböző tudományágak kooperációját feltételezi. Habár egy 33 tudományos cikket tartalmazó publikáció-csooknak nem célja (és nem is lehet reális célja) az egységre való törekvés, a későbbiekben – az egészséges arányok fenntartása végett – talán célszerűbb volna egy szűkebb, konkrétabb téma kijelölése. Hibaként, ill. hiányosságként róható fel ugyanis bizonyos területek túlhangsúlyozása, míg mások marginalizálása, esetenként teljes elhanyagolása (Albánia, Görögország). A „Balkán füzetek” c. periodika különszáma ennek ellenére nem csupán hasznos olvasmány, de stabil és objektív igazodási pont a félsziget múltja, jelene és jövője iránt érdeklődő kutatók és a „hétköznapi olvasók” számára egyaránt.

Németh Ádám

**BOROS LAJOS–GARAMHEGYI ÁBEL:
Bevezetés a településmarketingbe
Egyetemi jegyzet. JATEPress, Szeged, 2009. 172 p.**

A modern szemléletű területfejlesztés egyre meghatározóbb szereppel bír hazánk országos, regionális és helyi szintű politikájában. Ennek elmélete és gyakorlata azonban még nem kifarított Magyarországon, és ennek az sem kedvez, hogy a területfejlesztő szakemberek és a képzés számára még alapvető szakmai anyagok sem hozzáférhetőek. Ebből a szempontból hiánypótló kötet látott napvilágot a Szegedi Tudományegyetem két oktatójának, Boros Lajosnak és Garamhegyi Ábelnek köszönhetően a JATEPress Kiadó gondozásában „Bevezetés a településmarketingbe” címmel.

A szerzőpáros már a könyv bevezetőjében kiemeli, hogy a gazdasági és társadalmi folyamatok térbeliségét a klasszikus, „kemény” tényezők napjainkban már kevésbé határozzák meg. A posztindusztriális társadalom megerősödésével már a kevésbé egzakt, „puha” tényezőket érdemes vizsgálni. Így a pozitív területi fejlődés érdekében az új típusú, marketing alapú fejlesztési koncepciók és stratégiák kerülnek előtérbe. Ez esetben a település, illetve az adott területi szint termékként jelenik meg, amelyet a lehetséges fogyasztói kör számára kívánnak vonzóvá tenni és értékesíteni. Mindez Magyarországon még újszerű, viszont új alternatívát jelenthet a területi tervezés során, ezért fontos ennek megismertetése a mostani és leendő szakemberekkel. Ezen elgondolás hitelességét erősíti a szerzők tekintélyes szakmai múltja, így dr. Garamhegyi Ábelé, aki már hosszú évek óta a hazai helymarketing elismert szakemberének számít. Több külföldi egyetemen is végzett kutatásokat, illetve oktatót városmarketinget, így közvetlen rálátással rendelkezik a Nyugat-Európában már alkalmazott településmarketingre.

Az egyetemi jegyzet célkitűzése tehát az, hogy a hallgatók megismerkedhessenek a területfejlesztés marketing alapú megközelítésével, megértsék logikáját, elméleti és gyakorlati vonatkozásait, valamint, hogy ismerjék a településmarketing alkalmazási lehetőségeit a magyar településpolitikában. A tankönyv szisztematikusan vezeti végig az olvasót a tele-